

УДК 929:59“18/19”

УЧАСТЬ В.О. КАРАВАЄВА У СТВОРЕННІ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ЗООЛОГІЧНОГО МУЗЕЮ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

Корман М. М., канд. істор. наук, доцент
(Тернопільський національний економічний університет)

В статье проанализирован вклад В. А. Караваева в создание и деятельность Зоологического музея Академии наук Украины; раскрыта сущность основных видов деятельности и положений научных работ ученого в этот период; показано значение его вклада для Зоологического музея Академии наук Украины.

In the article payment of V.A. Karavaev is analysed in creation and activity of the Zoological museum of Academy of sciences of Ukraine; essence of basic types of activity of scientist and positions of his scientific labours is exposed in this period; the value of his reserve is shown for the Zoological museum of Academy of sciences of Ukraine.

Одним із основних джерел теорії та історії є вагома наукова спадщина минулого, ретроспективний науковий досвід та ідеї видатних учених. До плеяди таких науковців належить *Володимир Опанасович Караваєв (1864-1939)*. Життя та діяльність цього визначного вченого – надзвичайно яскраве явище у вітчизняній науці. Багато його ідей та помислів і в наші дні звучать по сучасному.

Видатний український науковець В. О. Караваєв був яскравою своєрідною постаттю в історії вітчизняної науки кінця ХІХ – початку ХХ століття. Вчений написав понад 150 наукових праць, у тому числі низку великих рефератів, перекладів, що мають і сьогодні визначне загальнобіологічне значення. В. О. Караваєв – директор Севастопольської біологічної станції (1898), директор Зоологічного музею Академії наук України (1926-1934).

Наукова розробка питань доробку В. О. Караваєва на посту директора Зоологічного музею Інституту зоології була закладена вченими І. Г. Підоплічко [12, 13], І. Т. Сокур [11], М. М. Щербак [12]. На особливу увагу заслуговує стаття Т. В. Пічкур “Володимир Опанасович Караваєв (1864-1939)” (1996), в якій висвітлюються біографічні дані

вченого і подається загальний огляд напрямків його наукової діяльності [14]. Короткі відомості про життя та діяльність В. О. Караваєва знаходимо в Українській Радянській енциклопедії (1963) [2], в Українській загальній енциклопедії (1932) [1].

У даній статті ми ставили собі за мету проаналізувати внесок В. О. Караваєва у створення та діяльність Зоологічного музею Академії наук України; розкрити сутність основних видів діяльності вченого та положень його наукових праць у цей період; показати значення його доробку для Зоологічного музею Академії наук України.

В. О. Караваєв майже 20 років свого життя присвятив діяльності в Зооло-

гічному музеї Академії наук УРСР. Цей заклад був створений з перших днів встановлення радянської влади на Україні. Спочатку існував як фауністичний комітет при Академії наук УРСР, але вже 1 травня 1919 р. Зоологічний музей був зареєстрований музейно-виставочною секцією Київської губернської політосвіти. Ця дата і вважається початком створення Зоологічного музею АН УРСР. В 1930 р. на базі Зоологічного музею АН УРСР був організований Інститут зоології АН УРСР. Зоологічний музей став його складовою частиною на правах окремого відділу. В організаційному відношенні з 1933 р. Зоологічний музей підпорядковувався відділу фауністики Інституту зоології та біології АН УРСР і концентрував усі колекційні фонди інших відділів інституту [8].

Відомо, що до 1918 р. на Україні невеликі зоологічні музеї навчального типу були лише при Харківському, Київському і Одеському університетах. У Львові порівняно багатий зоологічний відділ був у Музеї ім. Дзедушицьких. Справді наукового Зоологічного музею, який мав би не тільки функції ознайомлення відвідувачів з представниками тваринного світу, а й був би сховищем колекційних багатств зоологічних фондів, не було [13]. Тому організація Зоологічного музею як науково-дослідної академічної установи в 1919 р. була визначною подією в культурному й науковому житті України. Зоологічний музей став першою спеціальною зоологічною установою, яка почала планомірне вивчення тваринного світу республіки.

Першим директором Зоологічного музею був дійсний член АН УРСР Микола Феофанович Кашенко (1855-1935) – відомий зоолог і акліматизатор рослин, який одночасно був одним із засновників Української академії наук. Він входив до групи вчених, очолюваної академіком В. І. Вернадським, яка розробила науково-організаційні прин-

ципи створення Академії наук на Україні [12]. У 1919 р. М.Ф.Кашенко опублікував доповідну записку під назвою “Деякі міркування про організацію Зоологічного музею при Українській академії наук”. В ній він писав: “Зоологічний музей Української академії наук повинен мати головним своїм завданням зібрати і зберегти матеріали, що служать для з’ясування складу і характеру тваринного населення України. Згідно з цим у музеї повинно бути зібрано найповнішу колекцію всіх видів тварин, що живуть в нашому краї. Зібрати їх тим більш потрібно, що в даний час не існує загального списку тваринного населення України” [12, 3]. М. Ф. Кашенком була проведена кропітка робота по укладанню програми наукових робіт з систематики, зоогеографії, екології, порівняльної морфології тварин та музеєзнавства [16].

При Музеї проводилася основна частина наукової роботи зоологів Академії. Штатних співробітників Музею спочатку було 22, але згодом це число поступово зменшувалося. Під керівництвом М. Ф. Кашенка протягом 1919-1926 рр. Зоологічний музей провів велику роботу по створенню зоологічних колекційних фондів та організації фауністичних досліджень в УРСР. Колекції хребетних (шкурки й чучела) досягли за цей час кількості близько 10 000 екземплярів, а колекції безхребетних – понад 25 000 екземплярів. У створенні і впорядкуванні колекційних фондів музею взяли участь В. М. Артоболевський, М. М. Воскобойников, І. І. Жихарев, В. О. Караваєв, О. Б. Кістяківський, В. В. Совинський та інші, які крім того надрукували понад 100 різних робіт про фауну УРСР.

В. О. Караваєв приступив до роботи в Зоологічному музеї з 3 червня 1919 року. Вчений став його першим консерватором і подарував йому різні зоологічні експонати і зібрання тварин. Серед цих колекцій – колекція тропічних

комах, переважно метеликів, зібраних на острові Яві (25 великих скриньок); колекція чучел птахів; кілька чучел малайських ссавців; колекція спиртових препаратів, переважно рептилій з Яви; колекція черепків морських м'якунів; невеличка колекція коралів з Сінгапуру, а також колекція місцевих комах (біля 40 скриньок) (рис. 1).

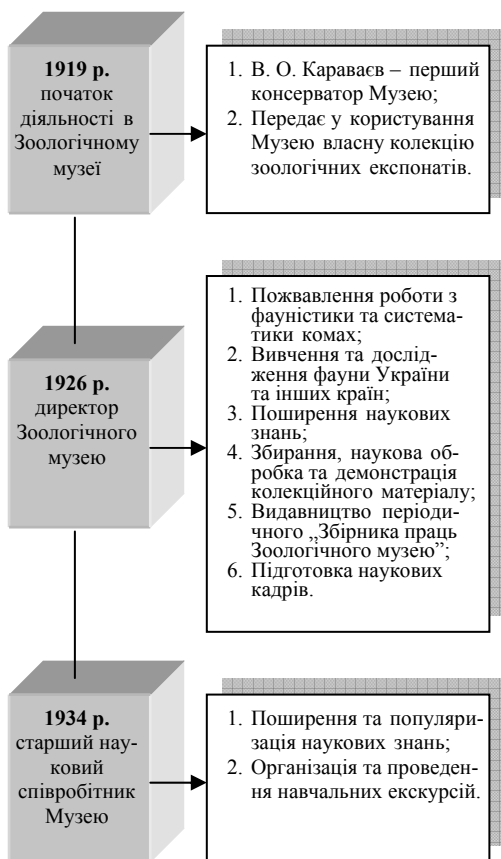

Рис. 1. Внесок В. О. Караваєва в розвиток Зоологічного Музею.

В перші роки існування Зоологічного музею його фондові колекції створювалися значною мірою завдяки передачі у Музей приватних колекцій окремими любителями-зоологами і вченими та за рахунок колекцій деяких розформованих установ і організацій. Так, Му-

зей одержав колекції Зоологічної секції (існувала у 1920-1921 рр.), Київського орнітологічного товариства, згодом від Київської губернської станції захисту рослин (СТАЗРО – існувала у 1922-1925 рр.). Цікаві фауністичні експонати передало Українське наукове товариство (існувало у 1907-1921 рр.) [11].

Цінні колекції надійшли до Зоологічного музею з Київського інституту народної освіти, створеного у 1920 р. на базі Київського університету. Серед цих колекцій треба відзначити колекцію тварин з озера Байкал, зібрану О. О. Коротнєвим і В. І. Дибовським.

Восени 1919 р. В. О. Караваєв був відряджений до Криму на Карадазьку наукову станцію, де він перебував до травня 1921 р., увесь час досліджуючи місцеву фауну мурашок. У 1924 і 1925 рр. він так само мав місячні відрядження до цієї станції та Ялти, звідки здійснював далекі екскурсії з метою збирання і вивчення мурашок.

У 1926 р. професора Володимира Опанасовича Караваєва було призначено директором Зоологічного музею. З цього моменту в Музеї особливо пожвавилася робота в галузі фауністики і систематики комах [15, С.28]. Штатним співробітником Музею був в той час вчений-зоолог спеціаліст в галузі фауністики, систематики, зоогеографії, доктор біологічних наук, професор прикладної зоології Микола Васильович Шарлемань (1887-1970) [17]. З 1919 р. він працював на посаді зоолога і вченого консерватора Зоологічного музею Української Академії наук. В основу композиції музею були покладені і особисті колекції Шарлеманя. Микола Васильович займався переважно вивченням птахів та ссавців України, зоогеографією України, питаннями прикладної зоології. Під керівництвом Миколи Васильовича проводилася уся робота в Україні по експериментальному вивченню перельоту птахів способом кільцювання.

Крім нього в Музеї працював молодий науковий співробітник С. Я. Парамо-

нов, з технічного персоналу штатну посаду препаратора займав С. Д. Лубкін. Решта науковців Музею були позаштатними співробітниками – В. М. Дірш, А. К. Шене, М. Л. Щербина.

З цього часу і до смерті Володимир Опанасович віддавав всі свої сили Музеєві. З'ясувалося, що чудовий педагог і лектор, вдумливий і талановитий дослідник є чудовим організатором і адміністратором.

Головні завдання Музею вчений вбачав у:

- 1) вивченні та дослідженні фауни;
- 2) поширенні наукових відомостей про фауну;
- 3) збиранні, науковій обробці і демонстрації колекційного матеріалу представників української фауни й усього світу, причому матеріал розподілявся на дві частини – одна спеціально для наукового користування, інша – для широкого загалу [8].

З того ж 1926 р. завдяки зусиллям В. О. Караваєва, а також його колег побачило світ нове періодичне видання – “Збірник праць Зоологічного музею”. В ньому вчений помістив чимало своїх наукових робіт. Серед них роботи, присвячені питанням ентомології, палеонтології. Розглядалися ним також нагальні питання, пов'язані з організацією роботи в Музеї. Зокрема, одразу ж вийшла стаття вченого “Короткий нарис розвитку й сучасного стану Зоологічного Музею УАН”, в якій В. О. Караваєв розповів про історію створення Музею, напрямки основної діяльності кожного з постійних членів Музею, а також описав усі колекції, які мав у своєму розпорядженні на той час Музей по систематичних групах.

У 1928 р., завдяки клопотанню В. О. Караваєва, Зоологічний музей одержав спеціальне приміщення – один поверх у будинку по вул. Володимирській, 55, добудованому Київським окружним виконавчим комітетом (спорудження

будинку розпочато було у 1919 р. за проектом архітектора П. Ф. Альошина для жіночої Ольгинської гімназії) і переданому Академії наук УРСР до її десятиріччя.

У 1929 р. Володимир Опанасович написав у “Вістях ВУАН” статтю “Зоологічний музей ВУАН, його діяльність та перспективи дальшої роботи”, в якій подається розгорнутий звіт про діяльність Музею, його доробки, накреслив перспективи подальшої роботи [9]. Зі звіту видно, що діяльність Музею поділялася на суто наукову та популяризаторську. Наукова робота скеровувалася на вивчення фауни України та палеарктичного краю, а також фауни інших країн. Сам Караваєв вивчав у той час мурашок з усього світу. Зокрема мурашок з Індонезійського краю. М. В. Шарлемань працював над вивченням українських птахів та ссавців, над вивченням зоогеографії України та питаннями прикладної зоології (їжа звірів та птахів, хутрянні звірі тощо). Деякі питання він розробляв за дорученням Укрдержплану. С. Я. Парамонов здійснював дослідження в галузі диптерології, обробляючи монографічно деякі групи двокрильців. В. М. Дірш – в галузі вивчення простокрильців Союзу, зокрема України. О. Б. Кістяківській вивчав птахів Далекого Сходу та склав величезну колекцію. А. К. Шепе вивчав птахів України та під керівництвом М. В. Шарлеманя здійснював дослідження у справі дослідного перельоту птахів шляхом їх кільцювання. М. Л. Щербина збирав орнітологічний матеріал. Мухами-тахінами займався І. Д. Білановський, рептилій вивчав Г. Ф. Сухов, ссавців досліджував І. Г. Підоплічко, птахів – М. О. Бурчак-Абрамович, О. О. Шуммер та інші.

Відзначив В. О. Караваєв і прогалини, які на жаль мали місце в процесі наукової роботи спеціалістів. Він вважав, і це є цілком справедливим, що не можуть охопити таку величезну ділянку, якою є систематична зоологія, така

мала кількість науковців. Конче необхідно розширювати штат Зоологічного музею. Як зауважував Караваєв: “Необроблені колекції (за браком фахівців) представляють тільки мертвий вантаж. Недостатність нашого штату особливо вражає, як порівняти його із штатами Зоологічного Музею Академії Наук СРСР, що має аж 32 наукових робітники та низку технічних помічників, яких ми зовсім не маємо” [9, 14]. Як позитивний момент, Караваєв відзначив те, що чимало співробітників друкувалися на сторінках інших видань Союзу і навіть за кордоном. Вчені Музею здійснювали постійний обмін свого збірника на інші видання. Успіх цього обміну значною мірою залежав від того, що статті в ньому друкувалися наполовину іноземними мовами. В обмін на свої видання Музей отримував понад 40 закордонних журналів та декілька російських та українських.

Поряд з науковою роботою, вчені Музею здійснювали і широку популяризаторську роботу. В. О. Караваєв підкреслював, що досягнення в цій галузі можна наочно побачити у виставочній частині Музею. Найбільше з усієї виставочної частини широку публіку цікавили птахи й звірі. Але, на жаль, довгий час перешкоджало те, що Музей не мав власного препаратора. Доводилося замовляти фігури стороннім препараторам. Це дуже дорого коштувало і тому доводилося обмежувати кількість експонатів [9, 14].

Музей володів цінним експонатом зубра. Таких експонатів в усіх зоосадах світу збереглося лише 60.

У 1930 р. Зоологічний музей, разом з його фондами, увійшов до складу відділу систематики й фауністики, новоутвореного Інституту зоології і біології АН УРСР [15, С.28]. В тому ж році побачила світ книга “Київ: Провідник” за редакцією Ф. Ернста [10]. Головною метою її було дати змогу гостям, які відвідують Київ, ознайомитися з містом. Редакція прагнула бодай частково, на тлі загальних історично-економічних, соціальних та по-

літичних процесів показати культурні скарби міста. Уперше дано спробу наукової оцінки багатьох пам'яток матеріальної культури, перелічено нові великі промислові підприємства, сотні нових культурних закладів на чолі з ВУАН. Редакція вважала за єдино можливе – будувати провідник колективно. У складанні тексту й оформленні книги взяли участь відомі вчені з усієї країни. Серед них Ю. Абрамович, В. Базилевич, Ф. Ернст, М. Шарлемань, В. Щербина та інші. Мистилися тут і цікаві відомості щодо діяльності Зоологічного музею, підготовлені В. О. Караваєвим [10].

Особливо яскраво розкрився організаторський талант Володимира Опанасовича. Він умів організувати роботу, захоплюючи своїми ідеями талановиту молодь. Спочатку вчений керував розміщенням музею в новому приміщенні по вулиці Володимирській, № 55 (раніше Музей розташовувався в будинку Академії наук на вул. Короленка, 54) і розгорнув напружену роботу по подальшому збагаченню колекційних фондів музею, по монтажу виставочної частини і по організації фауністичних досліджень.

Згодом всі колекції Музею значно збільшилися, були доповнені і зміло розташовані, розгортали перед глядачами картину еволюції тваринного світу, давали чітке уявлення про значення тварин в житті і господарській діяльності людини. На вітринах Музею знайшли своє відображення питання еволюції тварин, взаємозв'язку організму і оточення, виведення нових порід свійських тварин, боротьби з шкідливими тваринами, охорони та приваблювання корисних тварин, питання походження людини тощо. Зростанню Зоологічного музею і поповненню його колекцій сприяли також співробітники інституту, що безпосередньо не працювали в музеї, а також зоологи і окремі громадяни – любителі зоології.

Так, вже напередодні Великої Вітчизняної війни Зоологічний музей був багатим науковими колекційними фон-

дами і з широко розгорнутою роботою по вивченню фауни УРСР відділом Інституту зоології. Колекції в той час нараховували: шкурок і чучел ссавців – 3 000 екземплярів, шкурок і чучел птахів – 17 000, амфібій і рептилій – 6 000, черепів і скелетів хребетних – 6 000, комах 100 000, молюсків – 4 000, зразків викопних кісток – 120 000 екземплярів. Велику увагу в цей період музей звернув на популяризацію біологічних знань серед широких мас через виставочну частину [12].

Потрібно зазначити, що якщо у перші роки існування Музей складався з низки невеликих колекцій, здебільшого подарованих, місцевих, а також тропічних, то згодом колекції досягли величезної чисельності. Тут слід відзначити колекцію метеликів, що зібрав Володимир Опанасович на острові Яві та частково на архіпелазі Ару, колекцію метеликів з Полтавщини, що подарував Музесві професор М. М. Воскресенський та чималу колекцію доктора Ю. С. Кочубея з Уссурійського краю. В Музеї містилися цікаві екземпляри палеарктичних двокрильців, що зібрав С. Я. Парамонов, жуки-златки, які надіслав музесві П. І. Жихарев (Палеоарктика). Надзвичайно чисельною була колекція мурашок з усього світу, зібрана В.О.Караваєвим. Звертала на себе увагу колекція палеарктичних простокрильців (Orthoptera), яку склав співробітник Музею В. М. Дірш. Дуже цінною була біологічна колекція місцевих метеликів, що складається майже з усіх стадій розвитку цих комах та рослин, що ними живиться гусінь. Цю колекцію зібрав та препарував місцевий вчитель Г. Г. Мигуненко [13]. Дивували також орнітологічні колекції, зібрані і впорядковані О. Б. Кістяківським, Ю.С. Кочубеєм, М. В. Шарлеманем, А. К. Шепе, М. Л. Щербиною та іншими. Серед цих колекцій було 10 000 екземплярів шкурок, 300 фігур, кілька сотень яєць птахів з України, Далекого Сходу, Кавказу тощо. Серед цікавих ек-

земплярів були невеличкі ссавці-гризуни, які здобув для Музею І. Г. Підоплічко, чималі колекції плазунів та земноводних з України, Кавказу, Середньої Азії та невеличкі колекції риб, які зібрав М. В. Шарлемань, а також м'якуни, зібрані С. С. Паночіні.

На жаль, в період 1941-1943 рр. Зоологічний музей піддався розграбуванню з боку німців. Значна частина вивезених цінностей загинула (колекція ссавців, матеріали з походження домашніх тварин, окремі частини з колекцій комах). Згодом частина експонатів була повернена. Колектив Інституту зоології відновив Зоологічний музей, відновив колекційні фонди і розгорнув роботу по вивченню фауни України. Це дало можливість відновити видання “Збірника праць Зоологічного музею” [13].

Багато зробив В. О. Караваєв у справі підготовки наукових кадрів. Щодня в залах Зоологічного музею можна було спостерігати за групами студентів, які вивчали ту або іншу тему, причому не лише студентів-біологів, а й геологів, географів, інших вищих навчальних закладів Києва. Щодня можна було побачити з указкою в руках і Володимира Опанасовича, оточеного групою студентів.

Окрім організаційної і лекційної діяльності, В. О. Караваєв розгорнув плідну науково-дослідну роботу по вивченню місцевої української фауни. Наслідки цієї роботи він публікував у “Збірнику праць Зоологічного музею” [3, 4, 7, 18, 19]. Про масштаби діяльності Зоологічного музею в цей період можна судити по тому, що за короткий термін ним були організовані декілька експедицій по Україні, Криму, Кавказу і Туркестану. Повсюди Володимир Опанасович збирав зоологічний матеріал, особливо мурашок і збагачував колекції Зоологічного музею, директором якого він був з 1926 по 1934 рр., а з

1934 і до дня смерті його старшим науковим співробітником.

Доречно зауважити, що В. О. Караваєв був добрим художником і талановитим майстром в різних технічних справах. Він реставрував кістяки викопних тварин для музею, робив муляжі, окремі експонати, фотографії і інше, віддаючи свій вільний час також фізичній праці.

У 1930 р. виходить праця В. О. Караваєва “Замітки про знайдення мамонтових кісток (*Elephas primigenius Blumb.*) у селі Руликів близько ст. Мотовилівка Південно-Західної залізниці” [7]. Цю знахідку було зроблено у селі Руликів, за 19 кілометрів від станції Мотовилівка (неподалік від Києва). Мамонтові залишки виявив А. Гасман, який і повідомив В. О. Караваєву про цю знахідку. Рештки мамонта знаходилися в садібі одного селянина, яка була розташована на схилі невеличкого яру. Спочатку був знайдений мамонтовий біяк, а згодом і інші кістки на глибині двох метрів. Розкопки робилися за кошти Зоологічного музею Української Академії наук під керівництвом професора Київського Ветеринарного Інституту Б. Домбровського восени 1928 року. На малюнках, представлених наприкінці публікації В. О. Караваєвим, можна побачити загальний вигляд черепу мамонта, вигляд збоку, а також в природному положенні, як його було розкопано, без нижньої щелепи. При розкопках було ушкоджено черепне склепіння. Череп зберігся дуже погано. Коли його піднімали, переломався надвоє. Крім черепа, було знайдено стегно та велику гомілкові кістку. Стегно – з відломленим верхнім кінцем, причому зчленівна голівка, яку знайдено, не припадає до відломленого кінця, через що довжину стегна встановити неможливо. Велика гомілка майже зовсім ціла. Правда, зчленівну поверхню нижнього кінця її теж відлаmano, але остання припадає до відповідного відламаного кінця кістки, так що довжину великої гомілки можна точно встановити; вона дорівнює 63 см. Верхні моляри збе-

реглись дуже добре. Довжина її біля правого зуба 26,5 см, біля лівого 25,5 см, максимальна ширина 11,5 см. Жувальна поверхня великою мірою спрацьована. Розміри кісток та міра спрацьованості жувальної поверхні молярів свідчать, що ми маємо справу з дорослим екземпляром тварини. Поданий у статті фотографічний знімок з жувальної поверхні молярів В. О. Караваєв надсилав на визначення до професора М. Павлової у Москві. У своїй відповіді В. О. Караваєву вона вказала, що це *Elephas primigenius Blumb.* Вчена зазначала у листі, адресованому В. О. Караваєву, що знятки з такого роду зубів з післятретинних відкладів вона подавала в *Nouv. Mem. Soc. Nat. Moscou.* – 1910. – Т.17. Наприкінці статті В. О. Караваєв висловив щиру подяку за сприяння щодо придбання мамонтових останків А. Гасманову та проф. Б. Домбровському, а професору М. Павлової за визначення виду [7, 228].

Справа, розпочата В. О. Караваєвим, продовжується послідовниками і нині. На класичних працях В. О. Караваєва з морфології і систематики мурашок виховувалось декілька поколінь вітчизняних і зарубіжних мірмекологів. Саме під час роботи в Музеї побачила світ фундаментальна монографія вченого “Фауна родини Formicidae (мурашки) України” (1934, 1936) [5, 6]. В цій роботі, на основі глибокого аналізу морфологічних, морфологічних, морфогенетичних і зоопсихологічних доказів, В. О. Караваєв представив найбільш струнку картину виникнення та існування дивовижних тварин мурашок. Особливу увагу він приділив найважливішому етапові генерального напрямку їх еволюції, сумісної з зоопсихологічними актами. С. Я. Парамонов з цього приводу писав: “З цього моменту Володимир Опанасович стає у перші ряди всесвітньо відомих спеціалістів цієї групи. Його роботи про екзотичних мурашок привертають увагу багатьох зоологів, бо Володимир Опанасович зумів знайти і побачити те, чого не бачили сотні зоологів, які бували в тих же місцях. Багато уваги Володимир Опанасович приділив дослідям зоопсихологічного ха-

рактору, збагатив науку рядом надзвичайно точних спостережень”. Пізніше, з 1934 р. Володимир Опанасович перейшов на посаду старшого наукового співробітника Музею, на якій працював до кінця життя (7 січня 1939 р. на 75-му році життя вчений помер від раку мезентеріальних залоз), а роботу усього Зоологічного музею очолив М. В. Шарлемань.

Невтомна праця вчених-зоологів, які вивчали музейні колекції дозволила їм зробити вагомий внесок у розвиток зоологічної систематики як науки. Зоологічний музей став зберігачем багатих особистих колекцій зоологічного матеріалу. Він нині є неогінним джерелом для висвітлення історії розвитку біології в Україні. Завдяки натхненній діяльності В. О. Караваєва, М. Ф. Кашенка, М. В. Шарлеманя до початку другої світової війни цей заклад став методичним центром для

природничих музеїв України, куди приїздили за консультаціями спеціалісти з інших країн. Завдяки їх роботі була створена багатуща фондова колекція з фауни України, Росії, Палеарктичної зоогеографічної області загалом. Колекції Музею – це національне надбання. Неогінними є зусилля зоологів, які збирали ці колекції в різних, інколи важкодоступних кутках нашої країни і земної кулі. Їх роботи сприяли розвитку теоретичних питань зоології (розвитку систематики, фауністики, зоогеографії тощо) і мали величезне прикладне значення.

Перспективу досліджень ми вбачаємо у вивченні та висвітленні наукового доробку В. О. Караваєва, у галузі зоопсихології, ембріології, ентомології, екології тварин, антропології та історії науки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Караваєв В.О. // Українська загальна енциклопедія: Книга знання в 3-х томах / Під голов. Ред. І.Раковського. – Львів-Станіславів-Коломия: Рідна школа, 1932-1935. – В 3-х т. - Т.1-С.244.
2. Караваєв В.О. // Українська радянська енциклопедія. – К., 1980. – С.168.
3. Караваєв В.О. Мурашки, зібрані в заповідниках Кінбурнського півострова і Буркутів // Збірн. пр. Зоомуз. – 1937. - № 19. – С.171-181.
4. Караваєв В.О. Фауна мурашок України // Збірн. пр. Зоомуз. - 1926. - № 2. – С. 1-52.
5. Караваєв В.О. Фауна родини Formicidae (мурашки) України. (част. I). - К.: АН УРСР, 1934. – 162 с.;
6. Караваєв В.О. Фауна родини Formicidae (мурашки) України (част. II). -К.: АН УРСР, 1936. – 153 с.
7. Караваєв В.О. Замітки про знайдення мамутових кісток (*Elephas primigenius* Blumb.) у селі Руликів близько ст. Мотовилівка Півд.-Зах. залізниці // Зб. пр. Зоомуз. - 1930. - №7. - С.227-228.
8. Караваєв В.О. Короткий нарис розвитку і сучасного стану Зоологічного музею УАН // Збірн. пр. Зоомуз. - 1926. - № 1. – С. 3-12.
9. Караваєв В. Зоологічний музей ВУАН, його діяльність та перспективи дальшої роботи // Вісті ВУАН. – 1929. - № 5-6. – С.10-15.
10. Київ: Провідник / За ред. Федора Ернста. – К., 1930. – 800 с. – (ВУАН).
11. Онопрієнко В., Ресет О., Щербань Т. Українське наукове товариство: 1907-1921 роки. – К., 1998. – 242 с.

12. Підоплічко І.Г., Сокур І.Т. Зоологічний музей Інституту зоології АН УРСР (Довідка) // Зб.пр. Зоол. музею (Київ). – 1952.- №25. – С.5-10.
13. Підоплічко І.Г., Щербак М.М. П'ятдесят років Зоологічного музею Академії наук Української РСР // Там само.–1969.-№33. - С.3-10.
14. Пічкур Т.В. Володимир Опанасович Караваєв (1864-1939) // Біологія і хімія в школі. – 1996. - № 2. – С.54-55.
15. Развитие биологии на Украине. – Т. III. Развитие зоологических и гидробиологических исследований, морской биологии, физиологии и биохимии животных и человека, генетики животных, криобиологии, радиобиологии, молекулярной биологии и вирусологии за годы Советской власти. – К.: Наукова думка, 1985. – 448 с.
16. Романець О.В. М.Ф.Кашенко – вчений, педагог, організатор науки (1855-1935) Автореф. дис... к.ін: 07.00.07 / ЦППН ім. Г.М.Доброва НАН України. – К., 2003. – 20 с.
17. Хохлова О.М. М.В.Шарлемань. Життєвий шлях. Наукова спадщина. – Полтава: Освіта, 1998. – 159 с.
18. Karawaiew W. Myrmekologische Fragmente // Збірн. пр. Зоомуз. - 1926. - № 1. – С.47-51; Karawaiew W. Myrmekologische Fragmente, II // Збірн. пр. Зоомуз. - 1929. - № 7. – С.105-220; Karawaiew W. Myrmekologische Fragmente, III // Zool. Anz. 1931. - Bd. 92. – P. 309-317.
19. Karawaiew W. Uebersicht der Ameisenfauna von Schweden // Збірн. пр. Зоомуз. - 1931.- № 10. – С. 207-220.